

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308 - 2140

Research Article / Araştırma Makalesi

Tokat Hükümet Konağı'nın Osmanlı Dönemi'nde İnşa ve Onarım Süreci*

Tokat Government Mansion in the Ottoman Period Construction and Repair Process

Serpil Seyfi** - Necati Çavdar*** - Ahmet Ali Bayhan****

Abstract: The Imperial Edict of Reorganization (Tanzimat) played a significant role in various developments that influenced or contributed to social development from the mid-19th century until the collapse of the Ottoman Empire. The objective of the Tanzimat reforms was to establish a bureaucratic structure that centralized economic control within the financial system, promoting a more rational utilization of natural resources. The Tanzimat reforms will promote social and economic equality within Ottoman society through the upcoming financial and property system. The state will establish direct communication with the public by abolishing the tax farming practice known as 'İltizam' and eliminating the intermediary role of the tax farmer, referred to as the 'mültezim'. The declaration of Tanzimat led to a significant increase in the pace of modernization efforts in administration. Key administrative reforms were successfully implemented in 1849, 1858, and 1860, following the successful application of the Muhassıllık system between 1840 and 1842. The most notable administrative arrangements were introduced with the 1864 Settlement of Villages. These changes have resulted in specific requirements for public administration. To implement the new property tax system, it is imperative to establish public administration structures. The Tokat Government Office was constructed during this process, and this study aims to reveal the initial construction and repair stages of the office based on the documents in its archive. The Ottoman Archives have provided official correspondence and drawings that reveal comprehensive details about the structure, including its plan, architectural characteristics, construction and repair documentation, construction and restoration processes, and materials

*Bu çalışma, *Arşiv Kaynaklarına Göre Tokat İlinin Kentsel Gelişim Sürecinde Koruma ve Onarım Uygulamaları* başlıklı doktora tezinin bir kısmının yeni belge ve bilgilerle yeniden kurgulanıp genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

**Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Zile Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü

Lect., Tokat Gaziosmanpaşa University, Zile Vocational School, Department of Architecture and Urban Planning

ORCID 0000-00002-9902-5309

serpil.seyfi@gmail.com

*** Sorumlu Yazar: Doç. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Corresponding Author: Associate professor, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History.

ORCID 0000-0002-0713-6803

ncavdar19@gmail.com

**** Prof. Dr, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Art History

ORCID 0000-0003-2496-6136.

bayhanahmetali@hotmail.com

Cite as/ Atf: Seyfi, S., Çavdar, N., & Bayhan, A. A. (2024). Tokat Hükümet Konağı'nın Osmanlı Dönemi'nde inşa ve onarım süreci. *Turkish Studies*, 19(1), 261-281. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.72918>

Received/Geliş: 08 October/Ekim 2023

Accepted/Kabul: 20 March/Mart 2024

Published/Yayın: 25 March/Mart 2024

Checked by plagiarism software

used. This information is presented with confidence and authority, showcasing the expertise and competence of the source. Construction of the Tokat Government House began in late 1870, according to official documents. The building was completed in 1902, with its outbuildings finished in 1908. Throughout the Ottoman and Republican periods, the Government House underwent repairs at various dates and served until the beginning of the 1980s.

Structured Abstract: The Tanzimat Edict, issued in the mid-19th century, was one of the most important steps in the modernization of the Ottoman Empire. It aimed to ensure social and economic equality by abolishing the tax farming system and establishing direct contact with the public in the new financial and civil order.

Since the proclamation of the Tanzimat Edict, modernization movements in the administrative field have gained momentum. Following the Muhassıllık system implemented between 1840-1842, important administrative arrangements were made. In 1864, the radical administrative changes put into practice with the Vilayet Law (Provincial Reform Law) brought along some needs in public administration. One of these was new public administration structures. Tokat Government House was also built during the Tanzimat period when the concept of building government mansions in cities gained intensity.

In our study, it is aimed to reveal the construction and repair phases of the Tokat Government Mansion, which has not survived to the present day, in line with the information contained in the Ottoman archive documents. Thanks to the official documents obtained from the Ottoman Archive, many details such as the plan of the building, architectural features, discovery documents regarding its construction and repair, construction and repair processes, and materials used in construction were revealed. In this study, the first building plan of Tokat Government House and the repair process and some photographs of the later periods have been provided for the first time.

Until the 19th century, no detached public building was built in the Ottoman provinces for the purpose of conducting governmental affairs, and the mansions allocated to the residence of the administrator appointed to the city were also the places where state affairs were carried out. In the Tanzimat Period, in the context of modern urban arrangements, the concept of creating areas called city squares or government squares began. The most important structure of this square was the government houses.

In the process of constructing the public administration buildings needed after the Tanzimat Edict, the construction of a government house was started in Tokat at the end of 1870 in the east of Behzat Creek, in the place now used as the Tokat Finance building. Consisting of 20 official offices' work rooms, the two-storey, square-planned masonry government mansion was put into service at the end of 1902.

Tokat Government House and its outbuildings were completed in 1908 with the construction of other official buildings constituting the outbuildings of the government mansion in a long process. In the great flood disaster that occurred in Tokat in 1908, the Tokat Government House, like many other public administration buildings, suffered great damage. The Tokat Clock Tower, which was built in 1902, was repaired after the flood disaster, as was the government house and its annex buildings. The building, which served the society for many years as Tokat Vilayet Mansion during the Republican Period, could not reach today since it was demolished in 1983. The content of the official correspondence between the Ottoman provinces and the central administration and between the ministries themselves during the construction of the Tokat Government Mansion reveals that the Ottoman central administration was struggling with financial difficulties in the late 19th and early 20th centuries.

The site for the construction of the Tokat Government Mansion was chosen to be located in a location that could be considered the center of the city in the late 19th century. According to the photographs, the building has a neoclassical façade arrangement, symmetrical and axial. The building, which is similar to the Ankara Municipality Building in terms of façade design, is also similar to the Ergani Government Mansion with its iwan-shaped entrance arch and the closed balcony arrangement above this arch. On the other hand, the triangular pedimented roof design of the entrance façade is similar to the Izmir Government House built in 1891 and the Muğla Government House built in 1906. Considering that these buildings, like the Tokat Government Mansion, were built in the late 19th century, it is possible that they were constructed in a similar style in order to achieve a common standard for public buildings.

The sources that illuminate the plan and architectural features of the building are a drawing in the Ottoman archive and some photographs showing that the building survived until the 1980s. It is understood

from the first plan of the building in 1870 that it was a single building. According to the first plan, the building, which was stated to consist of 20 rooms for official offices and common areas, was designed in a square plan. It is seen that rooms and various service units were placed around an oval hall. The building was designed with two floors.

The entrance façade of the building is in the west direction and the entrance is made in a protruding manner. It is understood that the entrance was given importance with this protruding entrance part, two of which are embedded in the wall and the other two are carried by four independent carriers and the side connected to the upper floor is used as a balcony.

Keywords: History, Tokat, 19th century, government office, construction, repairs.

Öz: 19. yüzyılın ortalarından yıkılışına kadar Osmanlı Devleti'nin toplumsal tekâmülünün şekillenmesine vasıta olmuş gelişmelerin başında Tanzimat Fermanı yer alır. Tanzimat, doğal kaynakların daha akılcı kullanılmasını sağlamak için ekonomik açıdan tümüyle merkezî mali sisteme bağlı yeni bir bürokrasi oluşturmayı hedeflemiştir. Osmanlı toplumunda sosyal ve iktisadi eşitliği sağlama idealini merkeze alan Tanzimat ile kurulacak yeni mali ve mülki düzende iltizam sisteminin kaldırılarak halk ile doğrudan temas kurma imkânı hedeflenmiştir. Tanzimat'ın ilanından itibaren idari alanda modernleşme hareketleri de hız kazanmıştır. 1840-1842 arasında uygulanan Muhassıllık sistemini müteakiben 1849, 1858 ve 1860 yıllarında önemli idari düzenlemeler yapılmıştır. 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile uygulamaya konulan köklü idari değişimler kamu idaresinde bazı ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de ihtiyaç duyulan yeni kamu idare yapıları olmuştur. Tokat Hükümet Konağı da Osmanlı kentlerine hükümet konakları inşa etme anlayışının yoğunluk kazandığı Tanzimat sürecinde gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, ilk hali günümüze ulaşmamış olan Tokat Hükümet Konağı'nın inşa ve onarım aşamalarının Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan bilgiler doğrultusunda ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Osmanlı Arşivi'nden temin edilen resmî evrak sayesinde yapının planı, mimari özellikleri, inşası ve onarımına dair keşif belgeleri, inşa ve onarım süreçleri, inşaatta kullanılan malzemeler gibi çok sayıda detay ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen resmi evraka göre Tokat Hükümet Konağı'nın inşasına 1870 yılı sonlarında başlanmış, yapı 1902'de ilk hizmete açılmış, 1908'de ise müstemlatı tamamlanmıştır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde muhtelif tarihlerde tamirat geçiren Hükümet Konağı'nın 1980'li yılların başına kadar hizmet verdiği bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Tokat, 19. yüzyıl, hükümet konağı, inşa, tamirat.

Giriş

1398'de Osmanlı idaresine girişinden 1455 yılına kadar geçen dönemde Tokat'ın idaresi hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte Torumtayzade Kaya Paşa'nın Tokat'a tayin edilen ilk idareci olduğu bilinmektedir. 1403'te Kutlu Şah oğlu Kutlu Paşa, 1406'da ise Biçar oğlu Hamza Bey Tokat idareciliğine atanmıştır. Sultan II. Murad devrinde Balaban Paşa, II. Mehmed devrinin başlarında ise Yahya Bey, Rum Eyaleti Beylerbeyi olarak Tokat'ta ikamet etmiştir (Açıkel, 2003, s. 256).

Osmanlı Devleti'nin ilk asrında genelde bütün Anadolu, özelde ise Sivas, Tokat, Amasya bölgeleri için *Rum* tabiri kullanılmıştır. 1413'te teşkil olunan Rum Beylerbeyliğinin 1413-1520 arasındaki merkezi bazen Amasya bazen de Tokat olmuştur. 1520'de eyalet merkezi Sivas'a taşınmıştır. 1600'lü yılların başından itibaren Tokat'ın Rum Eyaleti'nin hazine defterdarlık merkezi olduğu bilinmektedir (Beşirli, 2005a, s. 22; Beşirli, 2005b, s. 161). Rum Hazine Defterdarlığı'nın 1659'da kaldırılarak vergi toplama yetkisinin bir Voyvoda'ya iltizama verilmesi üzerine Tokat'ta *Voyvodalık* idaresi başlamıştır. Voyvodalar sancaktan daha küçük olan gelir bölgelerinin hem idari yöneticileri hem de hazine gelirlerini toplayan vergi tahsildarıydılar. Tanzimat'ın ilanına kadar Tokat kazası *voyvoda* denilen yöneticiler marifetiyle idare edilmiştir (Özvar, 1998, ss. 37-38).

1840 yılı başından itibaren sancak ve kazalara geniş yetkilerle donatılmış bir tür mali vali olan "Muhassıl-ı Emval" unvanlı idareciler tayin edilmiştir. Tanzimat ile yapılan bu değişiklik kapsamında Tokat kazası "Muhassıllık" idaresi olarak teşkil edilmiş, 1840-1842 yılları arasında

Muhassıl tarafından idare edilmiştir. Muhassıllık idaresinin 1842 yılı başlarında kaldırılmasından sonra kazaların yönetimi “Müdür” adı verilen idarecilere bırakılmıştır. Tokat kazasının *Müdürlük* idaresi 1864 tarihine kadar devam etmiştir (Çavdar, 2021, s. 145).

Tanzimat sonrası Osmanlı mülki teşkilatlanmasında 1864 tarihli *Vilayet Nizamnamesi* ile köklü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Eyalet sistemi terk edilerek idari birimler yeniden tarif ve tasnif edilmiştir (Ortaylı, 2011, s. 71; Reyhan, 2019, s. 57). Nizamname gereğince Tokat kazası, kaymakam başkanlığındaki *Kaza İdare Meclisi* tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Nizamnamede yapılan değişiklikle 1870 yılında belediye teşkilatına kavuşan Tokat kazası nüfus ve gelirlerinin fazlalığı itibarıyla 1879 yılı sonunda *sancak* (liva) statüsüne çıkarılmıştır (Açıkel-Sağırlı, 2005, s. 21). 1880 yılı başından itibaren Sivas vilayetine bağlı bir sancak olarak *mutasarrıf* tarafından idare edilmeye başlanan Tokat sancağı 31 Mayıs 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti’nin aldığı kararla, Sivas vilayetinden ayrılarak müstakil bir vilayet haline getirilmiştir (Mercan, 2002, s. 5; İlgazi, 2000, ss. 16-17).

Bu yazıda incelenecek olan Tokat’ın ilk hükümet konağı hakkında daha önce müstakil bir akademik yayın yapılmamıştır. Ancak 19. yüzyılda Tokat’ı farklı yönleriyle ele almış olan bazı çalışmalarda dolaylı olarak konak hakkında çok sınırlı bilgi mevcuttur. Mesela Esat Aktaş’ın, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı adlı Yüksek Lisans çalışmasında, bizim ayrıntılı olarak tetkik etmiş olduğumuz arşiv belgelerinin bir kısmı kullanılmak suretiyle bazı bilgiler verilmiştir. Müstakil olarak Tokat Hükümet Konağı’nı konu alan çalışmamız, bu yönüyle yapılacak olan yeni çalışmalar için örnek olacak niteliktedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde konağın inşa süreci, ikinci bölümünde konağın geçirdiği tamiratlar, üçüncü bölümünde ise konağın mimari özellikleri incelenmiştir.

1. Tokat Hükümet Konağı’nın İnşa Süreci

19. yüzyıla kadar Osmanlı’da idari hizmetlerin bir arada yürütülebilmesi amacıyla taşrada özel yapıların inşa edilmediği, kente tayin edilen idarecinin ikametine tahsis edilmiş olan hane ya da kiralanan büyük konakların aynı zamanda devlet işlerinin de yürütüldüğü mekânlar olduğu bilinmektedir (Çadırcı, 1997, s. 17). Tanzimat döneminde ise devlet işlerinin yürütülmesi amacıyla vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde hükümet konaklarının inşa edilmeye başladığı görülmektedir.

Tanzimat döneminde modern kent düzenlemeleri bağlamında kent meydanları oluşturma anlayışı ortaya çıkmıştır. *Hükümet Meydanı* da denilen bu alanın en önemli mimari unsuru şüphesiz hükümet konakları olmuştur. Bu konakların içinde adliye, zaptiye, defterdarlık, bayındırlık, ticaret, ziraat, maarif müdürlükleri gibi birimler yer almıştır. Kamuya ait yapıların birbirine yakın bir alanda yer almasını amaçlayan Tanzimat dönemi kent planlamasında jandarma ve polis dairelerinin yanı sıra adliye, hapishane, hastane, telgrafhane, belediye daireleri, rüşdiye, idadi ve daha sonraları saat kulelerinin de hükümet konaklarına yakın yerlerde inşa edilmesine özen gösterilmiştir. Meydana gelen bu “kamu sitesi” devlet-toplum münasebeti açısından hem işlevsel olarak bir anlam ifade etmiş hem de devletin Tanzimat döneminin merkezîyetçi reformlarına yansıyan kentteki erki ve temsilini sembolize etmiştir. (Avcı, 2017, s. 18).

Hükümet konaklarının inşa edildiği alanların belirlenmesinde kentin topografik yapısı önemli rol oynamıştır. Tanzimat döneminde kent meydanı anlayışının şekillenmesinde yeni bir alanın hükümet meydanı olarak düzenlenmesi ve şehrin bu yapılara göre gelişmesi düşüncesi yaygın bir uygulama olmakla birlikte hükümet konağı için eski kent dokusunun tercih edildiği örnekler de mevcuttur (Yazıcı, 2008, s. 947). Yazımızın konusunu teşkil eden Tokat Hükümet Konağı’nın inşası da bu tespiti teyit edecek şekilde, Osmanlı dönemi öncesindeki kent merkezi yerine kentin mimari ve toplumsal açıdan şekillenmesine ve başka bir alana doğru gelişimine katkı sağlayacak yerde inşa edilmiştir.

Osmanlı dönemi hükümet konakları genellikle yatay mimaride, dikdörtgen şekilli, iki ya da üç katlı, çoğunluğu kârgir yapılar olarak inşa edilmiştir. Yapılar, öne çekilerek vurgulanan ana girişin yerleştirildiği uzun cephe meydana bakacak şekilde düzenlenmiştir. Tanzimat düşüncesinin merkeziyetçiliğini de temsil eden bu yapıların çok azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Tanzimat'tan sonra ihtiyaç duyulan kamu idare binalarının çoğunun 1876-1900 yılları arasında inşa edildiği, bu dönemde yetmiş yedi hükümet konağı inşa edilirken elli hükümet konağının ise tamir edildiği bilinmektedir (Yazıcı, 2010, s. 93).

Tanzimat döneminde yeni bir idari ve toplumsal yapılanmaya giren devletin çok kısa sürede taşradaki bütün kamu binalarını inşa etmesinin mümkün olmaması, pratik bir çözüm olarak, devlet dairesi hizmetini görmek üzere genellikle şahıslardan konak kiralama yöntemini ortaya çıkarmıştır. Daha sonraları bu konakların fiziki olarak yetersiz kalması nedeniyle *Hükümet Konağı* adı verilen kullanışlı ve geniş yapıların inşa süreçleri başlatılmıştır. Tokat'ta da bu gelişime benzer bir süreç yaşanmıştır. Önceleri genellikle gayrimüslim şahıslardan kiralanan geniş konakların hükümet dairesi olarak kullanıldığı, 1870 yılından itibaren ise müstakil bir hükümet konağının inşası için gerekli resmî girişimlerin başlatıldığı arşiv belgelerinden tespit edilmektedir. Yapının 1902 yılında hizmete girdiği, yeni yapıların da eklenmesiyle hükümet konağı kompleksinin 1908 yılına kadar peyderpey tamamlandığı anlaşılmaktadır. Konağın Osmanlı arşivinden temin edilen ilk yapı planında, sadece resmi dairelere tahsis edilecek olan birimlerin yer aldığı görülmektedir. Zamanla ihtiyaç duyulan yeni yapılarla hükümet konağı ve müstemilatının genişletildiği arşiv evrakından ve dönemin fotoğraflarından tespit edilmiştir (BOA. ŞD. 1782A/44-6).

Tokat tarihi hakkında önemli bilgiler kaydetmiş olan Halis Turgut Cinlioğlu, *Osmanlılar Dönemi'nde Tokat* adlı eserinde Tokat Hükümet Konağı hakkında şu bilgileri vermektedir: “R. 1318 (M. 1902) yılında, şimdi mahkemelerin bulunduğu eski hükümet konağı yapıldı. İlerleyen dönemlerde bu konak yetersiz kaldığından hükümet konağı bitişğine, polis ve jandarma daireleri olarak hizmet verecek olan yapılar eklendi. R. 1323 yılında hapishane ve arşiv deposu da yapıldı” (Cinlioğlu, 1973, ss. 47-60). Rumi 1323 tarihinden hareketle, Hükümet Konağı'na ek yapıların 1907¹ yılı içerisinde inşa edilerek 1908'de kullanılmaya başladığı söylenebilir. Cinlioğlu'nun bu bilgileri kaydettiği eser 1973 yılında basılmıştır. Cinlioğlu, 1973 tarihinde, eski polis dairesi ve hapishanenin o günlerde Tokat Jandarma Komutanlığı olarak kullanıldığını, hapishanenin bir kısmının da arşiv deposu olarak kullanıldığını belirtmektedir. Cinlioğlu'nun verdiği bilgilerden bu yapının yakın zamana kadar mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Tokat hakkında değerli bir arşive sahip olan Hasan Erdem arşivindeki fotoğraflar ise hükümet konağının Behzat Deresi'nin doğusunda yer aldığını, günümüzde Tokat defterdarlık binası olarak kullanılan yerde olduğunu, 1983 yılında yıkıldığını ortaya koymaktadır.

Yukarıda bahsedildiği gibi, henüz bir hükümet konağı inşa edilmeden evvel, Tokat'ta devlet işlerinin yürütülmesi için muhtelif tarihlerde farklı şahıslara ait geniş konutların kiralandığı arşiv evrakından tespit edilmektedir. Bu konutların zamanla yetersiz kalması üzerine bir hükümet konağı inşası için gerekli resmi teşebbüsler başlatılmıştır. İnşası için gerekli tahsisatın bir kısmının ahaliden toplanacak yardım ile bir kısmının ise hazine tarafından yapılacak ödenek ile karşılanması planlanan hükümet konağı için ilk resmi adımlar 1870 yılı ağustos ayı sonlarında atılmıştır (BOA. DH. MKT. 1494/117-1-1; BOA. DH. MKT. 620/66.5.1).

¹ 1907'de, Tokat Sancağı merkez kazasında; hapishane, jandarma ve polis daireleri, kıraathane, hızarhane; sancağa bağlı Çiftlik, Bizeri ve Turhal nahiyelerinde ise birer Hükümet Konağı inşa edilmiştir (Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas, 1325 (1907), s. 249). Tokat hapishanesi 20. yüzyıl başlarına kadar müstakil bir yapı olmayıp diğer hapishaneler gibi hükümet konağı müstemilatı içerisinde yer almıştır (Bilirli, 2019, s. 894).

Resim-1: Konağın yer aldığı anlaşılan günümüzdeki Tokat Defterdarlık Binası.

Kaynak: <https://twitter.com/hergezgin/status/809089030419791872>.

12 Eylül 1870 tarihli Osmanlı arşiv evrakında, “Tokat kasabasında ilk defa inşa edilecek hükümet konağına dair keşif gerçekleştirildiği” beyan edilmektedir. Yapımı planlanan hükümet konağının kent içerisindeki konumu, arsası, birimleri, inşaat için gerekli yapı malzemeleri ve ustalarına dair detaylı malumatın yer aldığı ilk keşif belgesinde şu bilgiler yer almaktadır:

“Tûlen otuz beş arzen yirmi dokuz arşın olarak zirâ’-ı terbî’isi bin on beş arşın arsa üzerine idare ve beledi meclisleri hazır oldukları halde marifet-i âcizânemizle keşif ve tahmin olunan fevkanî ve tahtanî yirmi bab oda ve sekiz adet kademhaneyi müştemil tanzim ve inşa olunacak ebniyenin kereste baha ve sâiresiyle (81200), neccâr ve taş ustaları ve ameile yevmiyesiyle kâffe-i masarifin beher arşını seksener kuruşla vücuda geleceği (11250), Tûlen yirmi beş ve arzan dokuz zirâ’-ı terbî’isi iki yüz yirmi beş arşın arsa üzerine inşa olunacak süvari ve piyade asker zabtiye koğuşu ve otuz esb alır ahır mâ samanlık ve mahpushane bervec-i keşif ve tahminen beher arşını ellişer kuruşdan kereste baha ve üstadiye ve saire masarifi (24800), bervec-i bâlâ hükümet dairesi bin on beş ve zabıta dairesi iki yüz yirmi beş arşın ki cem’an 1240 arşın, vasat-ı belde ve mevki-i münasibede olmak üzere yekûn bahası 117250 kuruş” (BOA. ŞD. 1782A/44.6).

Belgenin tahlilinden ve onay mühürlerinden anlaşıldığı kadarıyla; 1870 yılı eylül ayı başında Tokat idare ve belediye meclisleri, müstakil bir hükümet konağı inşasına karar vererek bu iş için bir keşif heyeti kurmuşlardır. Onay mühürlerinden gayrimüslim kökenli oldukları anlaşılan iki dülger ve bir taş ustası görevlendirilerek yapı için keşif belgesi hazırlamaları talep edilmiştir. Dülger ustası Acem oğlu, dülger ustası Boynuz oğlu ve taş ustası Belikırık oğlu adlı gayrimüslim yapı ustalarına hazırlatılan keşif belgesinde, hükümet konağı ile süvari ve piyade askeri için inşa olunacak koğuşların birimleri, büyüklükleri, malzeme bedeli ve usta yevmiyelerine dair ayrıntılar yer almaktadır.

Tokat Hükümet Konağı’na dair ilk keşif belgesine göre; yapının ve müştemilatının yer alacağı arsa kentin orta kısımlarında ve münasip bir yerde olacaktı. 15 Mart 1888 tarihli arşiv evrakında, hükümet konağı olarak kullanılan kiralık meskenin yetersiz kalması nedeniyle, bedeli Mal Sandığı

tarafından ödenmek üzere eski Kalhane² arsasının kiralanarak üzerine Tokat Hükümet Konağı'nın inşa edildiği bilgisi yer almaktadır (BOA. DH. MKT. 1494/117-1-1; BOA. DH. MKT. 620/66.5.1).

İlk inşaat keşif defterine göre; hükümet konağının inşa edileceği arsa 35 arşın uzunluğunda, 25 arşın genişliğinde, çevresi yaklaşık 1015 arşın ebadında olacaktır.³ Bina, alt ve üst olmak üzere iki kat şeklinde inşa edilecekti. Binada 20 adet resmi daire ve 8 adet hela yer alacaktı. Konağın başta kerestesi olmak üzere diğer yapı malzemeleri için tahminen 81.200 kuruş harcama yapılacaktı. Yapının inşasını gerçekleştirecek olan ahşap ve taş ustaları ile amele yevmiyeleri için 11.250 kuruş sarf edilecekti. Hükümet konağı yanına yapılacak olan 225 arşın ebadında süvari ve piyade askeri için koğuş, otuz at alacak ahır ve samanlık ile hapishane olarak kullanılacak binanın inşası için malzeme ve işçilik gideri olarak 24.800 kuruş harcanacağı tahmin edilmişti. Bu keşif belgesine göre, inşası düşünülen hükümet konağı ile müstemilatının toplam 117.250 kuruşa mal olacağı öngörülmüştür (BOA. ŞD. 1782A/44-5-1).

Tokat idare ve belediye meclislerinin ortak kararı ile inşa edilmesine karar verilen hükümet konağı için hazırlanan ilk keşif belgesi 13 Eylül 1870 tarihinde Tokat Kaymakamı Osman Şevki imzası ile Sivas vilayetine gönderilmiştir. İnşaata dair teknik bilgilerin yer aldığı evrakta yeni hükümet konağına duyulan ihtiyacın gerekçeleri yer almıştır. Yazıda, geniş bir alana yayılmış olan Tokat şehrinde müstakil hükümet konağı bulunmadığı, aylık 300 kuruş kira ödenerek idare memurları için bir konak tahsis edildiği ancak konağın artık harap hale geldiği, ayrıca bir hapishane ile zabtiye koğuşuna ve evrak mahzenine ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Bu vesile ile bir yandan hükümet konağı olarak kullanılmaya uygun yeni bir konak arayışına girildiği ancak kalıcı çözümün müstakil bir hükümet konağı inşa etmekten geçtiği ifade edilmiştir. Bu gerekçeyle Belediye reisi ve diğer üyeler marifetiyle, Tokat'ın tanınan dülger ve ustalarından Acem oğlu, Boynuz oğlu Karabet ve taş ustalarından Belikırık oğlunun görevlendirilmesiyle hükümet konağı ve müstemilatının inşaat masrafları için bir keşif yaptırıldığı, yapılan keşifte yapının inşası için yaklaşık yüz on yedi bin iki yüz elli kuruşa (117.250) ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1782A/44-4-1).

Tokat'ta İnşası talep edilen hükümet konağı, aşağıda yer alan ilk yapı planını gösteren belgede de görüldüğü üzere, şu birimlerden müteşekkil olacaktı: 1. Evkaf Kalemi Odası, 2. Nöbetçi Odası, 3. Hela, 4. Hela, 5. Aşağı katın Kahve Ocağı, 6. Arazi Kalemi Odası, 7. Takayyüt Odası, 8. Zabtiye Odası, 9. Belediye Odası, 10. Ticaret Odası, 11. Hela, 12. Hela, 13. Mal Müdürü Odası, 14. Sandık Odası, 15. Emlak Komisyonu Odası, 16. Bazen Toplanan Meclis Kalem Odası⁴.

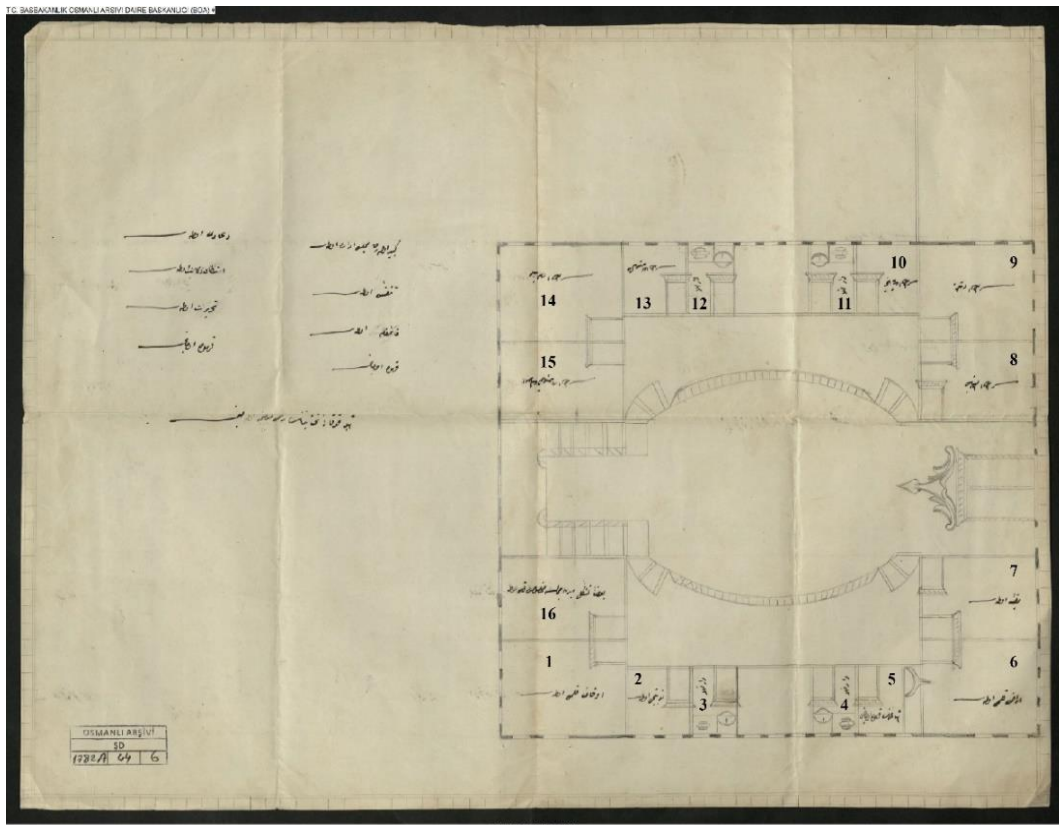
İhtiyaç duyulan yeni hükümet konağına dair talep yazısı, keşif tutanağı ve yapı planı 13 Eylül 1870'te Tokat'tan Sivas vilayetine gönderilmiştir. Sivas vilayetinde görüşülen yazının epey gecikmeli olarak, altı ay sonra, 8 Mart 1871 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderildiği anlaşılmaktadır (BOA. ŞD. 1782A/44-3-1). Dâhiliye Nezareti, Sivas vilayetinden gelen yazıyı Şûra-yı Devlet⁵ makamına sevk etmiştir (BOA. ŞD. 1782A/44-1).

² Kalhane, madenlerin eritilip külçe haline getirildiği ve döküme hazırlandığı dökümhanedir. Tokat Bakır Kalhanesi Osmanlı ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 17. yüzyılda Kastamonu Küre ve Gümüşhane'den, 18. yüzyıl sonlarından itibaren ise Ergani ve Keban'dan getirilen ham bakır, Kalhane'de işlenerek iç ve dış pazara sunulmuştur (Beşirli, 2004, s. 10).

³ Arşın, Farsça âreş kelimesinden gelmektedir. Bir insanın dirseği ile orta parmak ucu arasındaki kısım anlamına gelen kelime, Arapçada zirâ' olarak ifade edilir. Muhtelif alanlarda kullanılan ve ölçüsü birbirinden farklı çok sayıda çeşidi vardır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan ayarlama ile mimar arşının uzunluğu 75,8 cm. olarak belirlenmiştir (Erkal, 1991, s. 412).

⁴ BOA. ŞD. 1782A/44-6.

⁵ Şûra-yı Devlet Meclisi'nin görevleri; kanun ve nizamnâme tasarılarını hazırlamak, mülkî işleri incelemek, mahkeme veya meclislerin verdiği kararların temyizinde adliye ve idare arasında çıkan ihtilafları çözmek, vilayet meclislerinin düzenlediği mazbataları müzakere ederek karara bağlamaktır (Akyıldız, 2010, ss. 236-239).

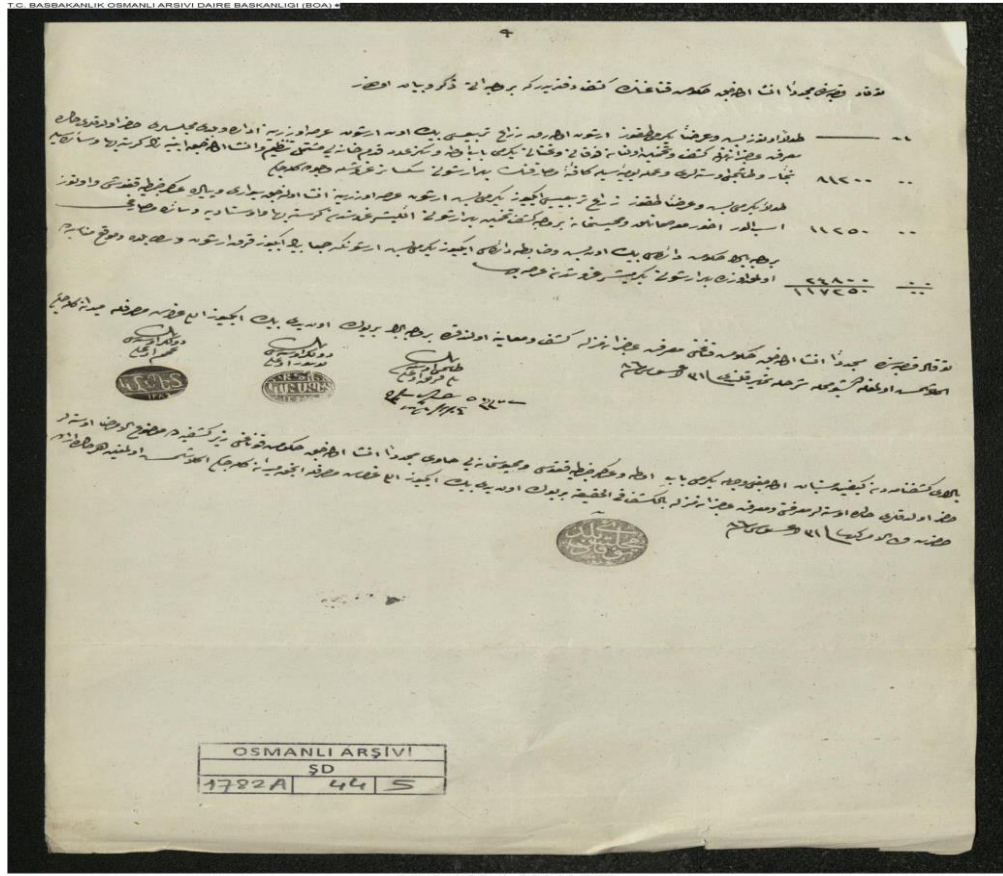
Belge-1. İnşası düşünülen Tokat Hükümet Konağı'na ait ilk yapı planı.

Kaynak: BOA. ŞD. 1782A/44-6.

Bu konu Şûra-yı Devlet meclisinde müzakere edildikten sonra cevabi yazı 21 Mart 1871'de Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Kararda; Tokat'ta 117.250 kuruşa hükümet konağı inşa edilmesini ihtiva eden yazının mecliste görüşüldüğü, bu tür inşaat masraflarının belediyeler hasılatı ödeneğinden karşılanması gerektiği ancak bütçede belediyeler ödeneğinin yetersiz olduğu bildirilmiştir. Maliye Nezareti de buna paralel bir karar vermiştir. Kararda; "şimdilik sadece hasılatı müsait olan vilayetlerde yeni hükümet konakları inşasına ve küçük tamirat masraflarına ödenek ayrılabilirdi, Sivas vilayetinde ilk defa inşa edilecek hükümet konakları için 1871 yılı bütçesinin müsait olmadığı, Tokat'ta ihtiyaç duyulan hükümet konağı inşasının ertelenerek eskiden olduğu gibi hükümet işlerinin kiralanan binalarda yürütülmesi, hükümet konağı olarak kullanılacak konağın kira bedelinin de Belediye Sandığı'ndan ödenmesi gerektiği" bildirilmiştir (BOA. ŞD. 1782A/58-2-1; BOA. ŞD. 1783/69-1-1). Sultan Abdülaziz dönemi mali şartları, Osmanlı dış borçlanma süreci ve devasa boyuta ulaşan bütçe açıkları düşünüldüğünde 1871 yılında merkezin taşrada büyük meblağlara mal olacak kamu binası harcamalarına cevap verememesi anlaşılır bir durum olarak değerlendirilebilir.

Merkezi hazineden talep edilen ödeneğin karşılık bulmamasına rağmen, vilayet bütçesinden ve ahaliden toplanan yardımlardan sağlanan tahsisatla Tokat Hükümet Konağı'nın inşasına başlandığı anlaşılmaktadır. Tahsisat sıkıntısı nedeniyle yapının inşasının çok yavaş ilerlediği hatta zaman zaman durduğu ancak ana binanın yapımında epey yol alındığı 1887 tarihli arşiv belgesine yansımıştır. 9 Şubat 1887 tarihli bir belge, konağın müştemilatına dâhil olmak üzere inşa edilecek bir evrak mahzeni (arşiv odası) için ihaleye çıkıldığı bilgisini ihtiva etmektedir. Belediye İnşaat Komisyonu'nun tarifi ve isteğiyle hükümet konağı yanındaki arsa üzerine, iki gözden ibaret, dış ve iç duvarları kârgirden inşa edilecek evrak mahzenine gerekli taş, kireç, kum, tuğla, kiremit ve ağaç ile ustalık ve amele işleri için ihaleye çıkılmıştır. Son taksiti işlerin bitiminde İnşaat Sandığı'ndan

alınmak şartıyla toplam dört taksitte bedeli ödenecek olan yapının inşasına talip olanların ihaleye girmesine müsaade edilmiştir (BOA. ŞD. 1791/13-6-19).

Belge-2: Tokat Hükümet Konağı'nın ilk Keşif Belgesi.

Kaynak: BOA. ŞD. 1782A/44.5 (R.31 Ağustos sene 1286/M.12 Eylül 1870).

6 Mart 1887'de Dâhiliye Nezareti'nden Sivas vilayetine yazılan yazıda Tokat Hükümet Konağı'nın son durumu sorulmuştur. Yazıda; Tokat'ta kiralanmak suretiyle hükümet konağı olarak kullanılmakta olan yapı için aylık 400 kuruş kira bedeli ödendiğinin bütçeden anlaşıldığı, hükümet konağı olarak inşa edilmekte olan yapının hangi tarihten itibaren, kaç kuruş masrafla ve ne şekilde yapıldığına dair bilgi istenmiştir (BOA. DH. MKT. 1397/68-1-1). Nezaret'e 7 Haziran 1887 tarihinde Sivas vilayet idare meclisinden verilen cevapta, Tokat Hükümet Konağı için o güne kadar 166.094 kuruş 30 para harcandığı, bu meblağın 142.067 kuruş 10 parasının ahaliden toplanan yardım yoluyla temin edildiği, 24.027 kuruşun ise Belediye Sandığı'ndan, Dellâliye⁶ hasılatı fazlasından ve esnaftan borç alınarak ödendiği ancak Hükümet Konağı müstemilatından olmak üzere inşa edilecek hapisane ve evrak mahzeni için 48.000 kuruşa daha ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Yazıda, bütçe kanunu gereğince bu bedelin Tokat Hükümet Konağı'nda daireleri bulunacak olan Nezaretler tarafından ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre aylık olarak; Dâhiliye dairesinden 400 kuruş, Maliye

⁶ Farsça asıllı bir kavram olup "alıcı ile satıcı arasında aracılık yapma" anlamına gelen "Dellâliye", modern iletişim araçlarının gelişmesiyle büyük oranda ortadan kalkmış olsa da Osmanlı'da yaygın olarak kullanılmış bir uygulamaydı. Önemli bir ticaret merkezi olan Tokat'ta 15. yüzyılın ikinci yarısında yirmi biri Müslüman, beşi gayri müslim olmak üzere toplam yirmi altı Dellâl mevcuttu (Halaçoğlu, 1994, s. 145).

dairesinden 400 kuruş, Defterhane-i Hakâni⁷ dairesinden 600 kuruş, Adliye dairesinden 600 kuruş, Evkaf dairesinden 600 kuruş, Belediye dairesinden 600 kuruş ödenmesi durumunda meblağın karşılanabileceği önerilmiştir. Vilayete verilen cevabi yazıda, hükümet konağı ve müştemilatına ait olmak üzere ihtiyaç duyulan yapıların inşaat keşiflerinin yeniden yapılarak inşa masrafının karşılanması noktasında adı geçen dairelerden alınacak miktar listesinin tutanakla gönderilmesi talep edilmiştir (BOA. DH. MKT. 1424/71-1).

Hükümet Konağı'na ek olarak yapılması talep edilen hapishane ve evrak mahzeni için 48.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğu merkeze bildirilmiş olmasına rağmen konak yakınına inşa edilmiş olan mescit için inşa bedeli talep edilmemiştir. 18 Mayıs 1887 tarihiyle Tokat'tan Sivas vilayetine yazılan yazıda, Hükümet Konağı'na bir mescit yapıldığı, burada görev yapacak bir imama ihtiyaç duyulduğu belirtilerek imam ücretinin vilayet tarafından karşılanması talep edilmiştir (BOA. DH. MKT. 1421/43-1).

Tokat Hükümet Konağı'na yapılması talep edilen hapishane ve evrak mahzeninin tahsisatı için Tokat'tan yazılan yazı üzerine merkezi hükümet, Tokat Hükümet Konağı'nın tamamı için bir keşif defteri hazırlanmasını talep etmiştir. Hükümet'in talep ettiği keşif evrakı Ebniye Nizamnamesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan müfredat defteri, konak planı, ihale pusulası, inşaat masrafı ve masrafın karşılanması noktasında hangi dairenin kaç kuruş tahsisat sağlayacağını gösteren listenin yer aldığı ekleriyle birlikte 7 Aralık 1889 tarihinde İstanbul'a gönderilmiştir (BOA. ŞD. 1791/13-10-1). Dâhiliye Nezareti, Sivas'tan gelen bu keşif defterini 6 Şubat 1890 tarihinde Şehremaneti'ne göndererek teknik yönden incelemiştir (BOA. DH. MKT. 1687/96-1). Şehremaneti, mimari usul ve kaidelere uygun hazırlanmadığı gerekçesiyle keşif defterini uygun bulmamıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, 12 Şubat 1890 tarihinde Sivas vilayetine cevap vererek, Tokat Hükümet Konağı'na ait ilk keşif defterinin fennî usullere uygun bulunmadığını, ikinci bir keşif yapılması gerektiğini belirterek bu keşfin nasıl yapılacağına dair Hendesehane tarafından hazırlanmış bir talimatı da göndermiştir (BOA. DH. MKT. 1698/19-1).

Talep edilen ikinci keşif evrakı Tokat'ta hazırlanarak 16 Ağustos 1890 tarihinde Sivas vilayet idaresi tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiş, Nezaret de ikinci keşif defterini 9 Eylül 1890'da Şehremaneti'ne göndermiştir (BOA. ŞD. 1791/13-11; BOA. DH. MKT. 1759/48-1). Şehremaneti mühendisleri tarafından yapılan teknik inceleme neticesinde düzenlenen 9 Ekim 1890 tarihli raporda; Tokat'ta inşa edilmekte olan Hükümet Konağı hakkında düzenlenen keşif defterinin nispeten usule uygun ve resmine bağlı olduğu ancak yapı malzemelerinin ve bedellerinin yazılı olduğu rayiç defterinin usule uygun hazırlanmadığı, anlatımlarda açıklık olmadığı, belirtilen meblağ sınırlarının aşıldığı gerekçe gösterilerek yeniden bir rayiç defteri hazırlanması talep edilmiştir. Şehremaneti Hendesehanesi mühendisleri tarafından hazırlanan bu rapora göre rayiç defterinin eksiklikleri şöyle tespit edilmiştir: “Bir arabası üç kuruş olduğu beyan olunan moloz taşı kaç kıyyedir. Bir kilesi bir kuruş olan acı kirecin bir batmanı kaç kuruştur. Bir kilesi on iki kuruş olan tatlı kireç ile bir kilesi on beş kuruş olan horasanın kileleri kaçır kıyyeden ibarettir. Acı ve tatlı kireç tabiri burada bilinmediğinden bunların açıklanması gerekir. Bir adedi dokuz kuruşa olan söve ile eşiklik mermer taşı, temeller üzerine konulan, bir adedi elli ve diğeri yirmi kuruş olan büyük ve küçük kürsü taşlarının cinsleri, uzunluk, genişlik ve kalınlıkları belirtilmelidir. Hatıl, tekleme, çifteleme denilen direk ve kiriş kerestelerinin ve tahtaların meşe mi, çam mı, kavak mı, gürgen mi olduğu ve birer adedinin uzunluk, genişlik ve kalınlıkları ile kullanılacağı yerler belirtilmelidir. Bunların dışında keşif defterinde yazılı bütün ihtiyaç malzemelerinin ölçü ve ağırlıklarının belirtilmesi gerekir”. Bu gerekçelerle yeniden bir rayiç defteri düzenlenerek keşif defteriyle beraber tekrar gönderilmesi gerektiğine dair rapor Şehremaneti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir (BOA ŞD. 1791/13-12-1).

⁷ Klasik dönemde Defterhâne denilen, Tanzimat'tan sonra Defterhane-i Hâkani Nezâreti adını almış olup günümüzdeki Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün görev kapsamına muadil vazife görmüş kurumdur (Afyoncu, 1994, ss. 100-104).

Şehremaneti Hendesehanesi'nin müzekkeresi dikkate alınarak yeni bir rayiç defteri hazırlanmıştır. Tokat Hükümet Konağı ile hapishane, hastane ve zabtiye subaylarının hayvanlarına ait ahıra sarf olunan bütün malzemelerin cins, miktar, ölçü ve tartılarının ve malzemelerin rayiç bedellerinin yer aldığı defter, Müslim ve gayrimüslim şahıslardan müteşekkil başkan ve beş üye tarafından onaylanarak 24 Şubat 1891'de tamamlanmıştır. 7 Mart 1891 tarihinde vilayete gönderilen yeni rayiç defteri Sivas vilayet idaresi tarafından 18 Mart 1891 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne havale edilmiştir (BOA. ŞD. 1791/13-14; BOA. ŞD. 1791/137-15-1). Böylece evrak eksikliği giderildiğinden artık Şehremaneti Hendesehanesi tarafından Tokat Hükümet Konağı'na dair evrak topluca değerlendirmeye tâbi tutulmuş, keşif ve rayiç defterleriyle resmin usulüne uygun olduğu beyan edilmiştir. İncelenen defterle ilgili 2 Mayıs 1891 tarihinde Şehremaneti tarafından hazırlanan son raporda, Tokat Hükümet Konağı inşasına ait rayiç defterinde 227.168 kuruş olarak yapılan hesaplamanın yanlış olduğu, hesabın 212.789 kuruş şeklinde düzeltildiği bildirilmiştir (BOA. ŞD. 1791/13-8-1).

Dâhiliye Nezareti tarafından Şûra-yı Devlet'e havale edilen evrak 26 Aralık 1891 tarihinde Şûra-yı Devlet meclisinde okunarak müzakere edilmiştir. Burada, Tokat Hükümet Konağı'nda evrak mahzeni olmadığı ve evrak depolamak için kullanılan yere aylık seksen kuruş kira verildiği, keşif defteri ve ihale pusulasından anlaşıldığına göre bu yapının 21.100 kuruş masrafla inşa edilebileceği uygun görülmüştür. Toplantıda, üzerine hükümet konağı inşa edilen eski Kalhane arsasının aslında Mevlevihane'ye ait olduğu, bunun için Kalhane'nin Mevlevihane'ye 1885 senesi sonuna kadar zemin kirası ödediği ancak bu tarihten sonra Kalhane zemin kirası ödemediği için 1890 senesi sonu itibarıyla 8.800 kuruş birikmiş zemin kirası borcu olduğu tespit edilmiştir. Şûra-yı Devlet, 1890 senesi sonundan itibaren yine senelik olarak Mevlevihane'ye 1600 kuruş zemin kirası ödemeye devam edilmesine, bu meblağın Tokat Hükümet Konağı'nda dairesi bulunan Adliye, Maliye, Nafia, Evkaf, Defter-i Hakani nezaretleriyle Seraskerlik makamı tarafından karşılanmasına karar vermiştir. Mevlevihane'ye zemin kirası borcu olarak birikmiş 8.800 kuruşun ise Adliye, Maliye, Nafia, Evkaf, Defter-i Hakani nezaretleriyle Seraskerlik makamının mahalli daireleri tarafından ödenmesine karar verilmiştir (BOA. İ. ŞD. 15/6883-1).

2 Şubat 1892 tarihli arşiv belgesi, Dâhiliye Nezareti ve Şûra-yı Devlet görüşlerinin Babıâli'de uygun bulunarak uygulanmasına onay verildiğini göstermektedir. Belgede, Tokat'ta ahaliden yardım toplamak suretiyle peyderpey inşa olunmakta olan hükümet konağının müstemilatı için belediye ve mal sandığından 12.860 kuruş tahsis edildiği, inşası planlanan evrak mahzeni için toplanan 21.100 kuruş 10 para ile toplam 33.960 kuruş 10 paralık kaynak oluşturulduğu belirtilmiştir (BOA. İ. ŞD. 15/6883-3-1; BOA. İD. H. 1299/5.1). Konu 16 Ekim 1892 tarihli Meclis-i Vükelâ toplantısında görüşülmüş ve padişah onayına sunulmasına karar verilmiştir. Toplantıda, bahsi geçen 33.960 kuruş 10 para tutarındaki meblağdan Dâhiliyenin hissesine 9376 kuruş inşa bedeli ve hükümet konağı yapılan Mevlevihane'ye ait arsa için yıllık ödenecek bedelden de 432 kuruş düştüğü hesaplanmıştır. 9376 kuruşun 1893 senesi bütçesinden, kira bedelinin de 1894 senesi bütçesinden ödenmesine karar verilmiştir (BOA. MV. 71/81.1). Onay evrakı, Kasım 1892'de Dâhiliye ve Maliye nezaretleri ile Sivas vilayetine tebliğ edilmiştir (BOA. DH. MKT. 2026/128.1). Dâhiliye Nezareti'nden Sivas vilayetine gönderilen 26 Şubat 1893 tarihli yazıda, Dâhiliye dairesinin payına düşen meblağın gönderildiği beyan edilmiştir (BOA. DH. MKT. 2055/76.1001).

Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla, Tokat Hükümet Konağı'nın ihtiyacı olan evrak mahzeninin inşası için gerekli tahsisatın geç de olsa sağlanabildiği ancak konağın ilk inşaat keşif belgesinden beri dile getirilen süvari ve piyade askerleri ile subayları için koğuşların ve onların atları için gerekli olan samanlıkla beraber ahırın bir türlü inşa edilemediği, bu yapıların inşasının 1900'lü yılların başına kadar uzadığı görülmektedir. Vilayetten nezarete yazılan 19 Haziran 1898 tarihli belgede, "Tokat Jandarma Süvari askeri için bir koğuş ve atları için tavlâ⁸ bulunmadığı, bunun için

⁸ Tavlâ: At ahır (http://lugatim.com).

resim ve keşif defteri hazırlandığı, Hükümet Konağı bitişiğinde yapılması düşünülen ahır ve koğuşun inşaat masrafının yarısının yardım toplamak suretiyle temin edilebileceği, diğer yarısının da Jandarma'nın 1898 senesi bütçesindeki taşra inşaat ve tamirat ödeneğinden karşılanması" talep edilmiştir (BOA. İ. AS. 25/41.1). 2 Temmuz 1898 tarihinde nezaretten Babıâli'ye havale edilen talebin akıbetine dair olumlu bir gelişme olmadığı anlaşılmaktadır (BOA. İ. AS. 25/41.2.1). 25 Şubat 1901 tarihli arşiv belgesinden, Tokat'ta yapılan hapishane, hastane ve süvari subaylarına mahsus ahır için vilayet emriyle tekrar inşaat keşfi yapılması talep edilmiştir (BOA. ŞD. 1791/13).

Buraya kadar sunmuş olduğumuz arşiv evrakı muhtevasına göre; Tokat Hükümet Konağı'nın inşasına 1870 yılı sonlarında başlandığı, konağın 1902 yılı içerisinde⁹ hizmete girdiği zaman içerisinde Jandarma ve polis daireleri¹⁰, hastane, hapishane, arşiv deposu, telgrafhane¹¹, idadi, saat kulesi gibi yapıların da eklenmesiyle bütün kamu binalarının bir arada bulunduğu bir kent meydanının oluşturulduğu söylenebilir (Cinlioğlu, 1973, s. 47). 1908 yılından sonraki döneme ait arşiv evrakı içerisinde Tokat Hükümet Konağı'na dair daha ziyade tamirat belgelerine rastlanmaktadır.

2. Tokat Hükümet Konağı'nın Tamirat Süreci

1908 yılı içerisinde tamamlandığı tahmin edilen Tokat Hükümet Konağı ve kentteki diğer kamu binaları aynı yıl meydana gelen sel felâketinde büyük hasara uğrayarak daha sonraki süreçte onarım görmüştür. Tokat'taki kamu binalarının bakım ve onarım işlerine tahsisat sağlanması talebini konu alan çok sayıda arşiv evrakı mevcuttur.

Tokat kenti 1908 yılı ortalarında büyük bir doğal afete maruz kalmıştır. 25 Haziran 1908 (R.12 Haziran 1324) Perşembe günü Osmanlı tarihinde *Büyük Sel* olarak anılan felâket meydana gelmiştir (Öztunç, 2012, s. 181). Şiddetli yağmur ve dolu nedeniyle yüksekliği 3,5 metreyi bulan taşkınla şehrin ortasından geçen günümüzdeki Behzat Deresi olarak anılan dere taşmış, mahalleler harap olmuş, büyük bir enkaz meydana gelmiştir. Bu olayda yaklaşık bin adet işyerinin yanı sıra çok sayıda kamu binası ya tamamen yıkılmış ya da büyük hasar görmüştür. Çarşıda, sokakta, hapishanede, evlerde ve yaz mevsimi olması münasebetiyle askerlerin konakladıkları çadırlarda çok sayıda can kaybı yaşanmıştır (Cinlioğlu, 1973, ss. 52-53). Bazı araştırmacılar tarafından "tarihimizin en büyük sel felaketi" olarak kabul edilen bu olayda dokuz mahallenin yanı sıra tarım arazileri de büyük hasar görmüştür. Altı cami, altı han ve otel, dört mektep, iki medrese, iki hamam, telgrafhane, saat kulesi ve köprüler olmak üzere 459 bina harap olmuştur. Selde 208'i sivil, 15'i asker olmak üzere 223 kişinin hayatını kaybettiği rivayet edilse de resmi yazışmalara yansıyan bilgilerden can ve mal kaybının daha fazla olduğu sonraları anlaşılmıştır. Sel felaketi üzerine yazılan halk şiiri ve destanlarda ise can kaybının, beş yüzü asker olmak üzere iki bin olduğu ifade edilmiştir (Afyoncu, 2009, s. 1).

25 Haziran 1908'deki yağmurda taşarak felâkete neden olan Behzat Deresi'nin hemen dibinde bulunan Tokat Hükümet Konağı ve ek yapıları da büyük hasar görmüştür. Felâketten kısa bir süre sonra hasar tespit çalışmalarına başlanmış, vilayet aracılığı ile İstanbul'a ulaştırılan çok sayıda resmi yazışmada, hasar görmüş yapıların tamiri ya da yeniden inşası için yardım talep edilmiştir. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla, çok sayıda kamu binasının tamirâtı için gerekli tahsisatın sağlanması süreci ağır aksak işlemiş olduğundan tamirat süreci de uzun zaman almıştır.

⁹ 1890'ların başında Tokat'a uğrayan Fransız coğrafyacı ve oryantalist Vital Casimir Cuinet, Behzat deresi kenarında inşa edilmiş olan Tokat Hükümet Konağı'nın büyük bir bina olduğunu, kaza merkezinde görevli 200 kadar personelin bu binada çalıştığını, mahkemenin de aynı binada faaliyet gösterdiğini kaydetmiştir (Aktaş, 2009, s. 65).

¹⁰ Tokat'ın asayişinin temini noktasında teşkil edilen güvenlik ve asayiş birimleri hakkında geniş bilgi için bkz. Aktaş, 2021, s. 105-106).

¹¹ Tokat-Sivas arasına 1868 yılında telgraf hattı çekilerek Tokat'ı vilayet merkezi ile telgraf vasıtasıyla haberleşmesi sağlanmıştır (Haniççe, 2017, s. 70).

Felâketten sonra merkezi hükümetten ilk maddi yardım 8 Temmuz 1908 tarihinde istenmiştir. Babıâli'nin vilayetin yardım talebine verdiği cevapta, Hükümet Konağı, hapishane ve hastanenin tamir masrafı için talep edilen meblağ hakkında resmi işlemlerin yapılabilmesi için tamirat keşif defteri hazırlanarak ekleriyle birlikte gönderilmesi talep edilmiştir. (BOA. DH. MKT. 2769/1-1). Adliye ve Mezahib Nezareti, Maliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; selde hasar gören Tokat Adliye Dairesi ve Evrak Mahzeninin acilen tamir edilmesi gerektiğini, kurtarılan evrakın açıkta kaldığı ve tamamen kullanılamaz hale gelme ihtimali olduğunu, tamir için gerekli meblağın tahsisi konusunda daha önce yazılan yazıya henüz cevap alamadıklarını ifade etmiştir. Maliye Nezareti ise Adliye ve Mezahib Nezareti'ne verdiği cevapta, hükümet dairelerinin acil tamirat masrafı için miktarı beş yüz kuruşu aşmayan meblağın vilayet emrine gönderildiğini, acil tamiratların yıl sonuna kadar bu ödenekten kullanılmasını bildirmiştir (BOA. ML. EEM. 820/55.2.1).

Afetzedelere yapılacak yardım konusunda merkezi bürokraside, nezaretler arasında ve Sivas vilayeti ile sürekli bir yazışma trafiği yaşanmıştır. Dolayısıyla yardım geciktikçe kentte yaşanan zorlukların da arttığı tahmin edilebilir. Yerel imkânlar ve şahsi teşebbüslerle bazı küçük ihtiyaçlar karşılanmış olsa da merkezi hükümetin desteği olmadan bu büyük felâketin izlerini silmek kolay olmasa gerektir. 8 Temmuz tarihli ilk yardım talebinden aylar sonra, 9 Kasım 1908 tarihinde Adliye Nezareti tarafından Maliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda, gönderilen meblağın çok yetersiz kaldığı, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle asıl büyük tamiratın hızlandırılarak bir an evvel bitirilmesi hususunun Sivas Defterdarlığı tarafından hatırlatıldığı beyan edilmiştir (BOA. ML. EEM. 820/55.3.1). Maliye Nezareti ise 19 Kasım 1908 tarihinde Sivas Defterdarlığına bir yazı göndererek 500 kuruşu geçmeyen harcamalar için vilayet bütçesinden harcama yapmalarını bildirmiştir (BOA. ML. EEM. 820/55.4.1). Yardım talepleri hakkındaki yazışmalar dışında, yapının onarım işleri ve süreci hakkında yeterli bilgi kaynağı ve rivayet mevcut değildir. Ancak tamirat işlerinin uzun süre devam ettiği ve kamu binalarının tekrar tam teşekküllü hale getirilmesinin uzun zaman aldığı muhtemeldir.

Büyük sel felâketinden yaklaşık on yıl sonra, I. Dünya Harbi'nin devam ettiği süreçte, Hükümet Konağı'nın muhtelif kısımlarının tamirâtı için Tokat mutasarrıflığı, Maliye Nezareti'nden 7.100 kuruşluk ödenek talebinde bulunmuştur. Mutasarrıflığın hazırlamış olduğu tamirat keşif evrakı Sivas vilayeti tarafından 24 Nisan 1917 tarihinde Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir (BOA. ML. EEM. 1232/17.1). Maliye Nezareti'nde görüşülen ödenek talebine kısa süre içerisinde, 9 Mayıs 1917 tarihinde cevap verilmiştir. Gönderilen keşif evrakının bir tür malzeme fiyat listesi olduğu, tamiratı yapılacak yapıların miktarının ve ebatlarının açıkça belirtilmediği, bu nedenle sarfına gerek duyulan malzeme ve belirtilen bedelin tasdik edilmesinin mümkün olmadığı, fenni usullere uygun olarak detaylı bir keşif pusulası hazırlanarak gönderilmesi gerektiğini beyan eden cevap yazısı 13 Mayıs 1917 tarihinde Sivas vilayetine ulaşmıştır. (BOA. ML. EEM. 1232/717-2,3). Bu konudaki sürecin nasıl işlediğine dair yazışmalara yakın tarihli arşiv malzemesi maalesef elde edilememiştir. Ancak Tokat Hükümet Konağı'nın muhtelif kısımlarının tamir edilmesine dair ödenek taleplerini ihtiva eden 1918 ve 1919 yıllarına ait arşiv evrakının, 1917 yılında talep edilen tamirat talebine verilmiş cevap olduğu muhtemeldir.

Sivas vilayeti 23 Kasım 1918 tarihli yazıyla, Tokat Hükümet Konağı lağımlarının tamiri için tahsis edilen meblağın havale edilmesini talep etmiş, Dâhiliye Nezareti de Sivas'ın talebini 30 Kasım 1918 tarihinde Maliye Nezareti'ne iletmiştir (BOA. ML. EEM. 1291/21.1-2.). Maliye Nezareti, 1918 senenin tamirat bütçesindeki ödeneğin bitmiş olduğunu, su yollarının tamiri için gelecek yıl ödenek ayrılabilceğini, gelecek yılın rayiç fiyatlarına göre yeni bir keşif defteri göndermelerini Sivas vilayetine bildirmiştir (BOA. ML. EEM. 1291/21.3.1). Neticede Tokat Hükümet Konağı su yolları tamiratı ödenek olmadığından durdurulmuştur (BOA. ML. EEM. 1322738/3.2).

Ertesi yıl, Tokat Hükümet Konağı su yollarının tamirine dair keşif belgesi 8 Kasım 1919 tarihinde Bayındırlık Fen Memuru Hasan Ziya tarafından yeniden hazırlanarak Tokat Belediye

Riyasetine sunulmuş, belgenin usulüne uygun hazırlandığı Tokat Belediye Baş Mühendisi tarafından 12 Kasım 1919'da tasdik edilerek vilayete gönderilmiştir (BOA. ML. EEM. 1329/3.3). Sivas vilayetinden 13 Aralık 1919 tarihinde Maliye Nezareti'ne gönderilen bu keşif belgesinde su yollarının tamiri için 5.614 kuruş harcama öngörülmüştür. Adı geçen meblağın yarısının, suya ortak olan Mevlevi Dergâhı tarafından ödenmesi diğer yarısının ise maliye hazinesi tarafından ödenmesi teklif olunmuştur. Maliye hazinenin payına düşen 2807 kuruşun bir an evvel gönderilmesi hususu arz edilmiştir (BOA. ML. EEM. 1322738.3.1). 29 Kasım 1919 tarihli belgede ise Tokat Hükümet Konağı'nın tamiri için ihtiyaç duyulan 7.250 kuruşun karşılanması hususunda Maliye Nezareti'nden ödeme izni istenmiştir (BOA. ML. EEM. 1329/3.4.1). Dâhiliye Nezareti 21 Aralık 1919 tarihinde 7.250 kuruşun havale edilmesini Maliye Nezareti'nden talep etmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 62/1). 31 Aralık 1919 tarihli evrak Tokat Hükümet Konağı'nın tamirâtı için kullanılmak üzere 7.250 kuruşun havale edildiğini göstermektedir (BOA. ML. EEM. 132973.7).

1919 tarihli başka bir belgeden, Tokat'ta 23 Aralık 1919 tarihinde şiddetli bir fırtına yaşandığı, fırtına esnasında hükümet konağının kapı ve pencere camlarının tamamen kırıldığı, çerçevelerin ise büyük hasar gördüğü anlaşılmaktadır. Yapıda meydana gelen hasarın onarılması için bir masraf keşif evrakı hazırlanmıştır (BOA. ML. EEM. 1329/3). Evrakın usulüne uygun olduğu Baş Mühendis Hasan Ziya tarafından tasdik edilmiştir (BOA. ML. EEM. 132973/7). Dâhiliye Nezareti'nden Maliye Nezareti'ne yazılan 21 Ocak 1920 tarihli evrakta Tokat Hükümet Konağı'nın onarımı için gerekli meblağın bir an evvel gönderilmesi talep edilmiştir (BOA. ML. EEM. 132973/6-1). Tokat Belediyesi fen memurları tarafından hazırlanmış ve Bayındırlık Baş Mühendisi tarafından onaylanmış evrakta camlar için ellişer kuruş fiyat biçilmiştir. 7 Şubat 1920 tarihinde Sivas vilayetinden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiş yazıda camların satın alınabilmesi için yaklaşık 10.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (BOA. ML. EEM. 1329/3, 8-9).

Dâhiliye Nezareti, Tokat Hükümet Konağı'nın fırtınadan kırılan camlarının yeniden satın alınabilmesi için gerekli olan 10.150 kuruşluk meblağın ödenmesini 3 Mart 1920 tarihinde Maliye Nezareti'ne bildirmiştir (BOA. DH. MB.HPS. 21777/1; BOA. ML. EEM. 132973/6.1). 9 Mart 1920 tarihinde Sivas vilayetinden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen başka bir evrakta, Tokat Hükümet Konağı'nın helalarının tamiri için 4.760 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu ihtiva eden keşif defteri sunulmuştur (BOA. ML. EEM. 1330/31, 1-2-3). 18 Mart 1920 ve 31 Mart 1920 tarihli arşiv belgeleri, Tokat Hükümet Konağı'nın tamiri için hazırlanan son iki keşif evrakının Maliye Nezareti tarafından incelenerek uygun bulunduğunu göstermektedir (BOA. ML. EEM. 1329/3.11.1). Ancak o günlerin siyasal ve ekonomik şartları altında evrakın işleme konulamadığı anlaşılmaktadır (BOA. ML. EEM. 1330/31.4.1; BOA. ML. EEM. 1329/3.6.1).

Tabii bir an dönemin siyasal gelişimlerini unutup sadece belgenin ruhuna dalmak bazı durumların anlaşılmasını zorlaştırabilir. Unutulmamalıdır ki burada I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılı sonları ile onu takip eden Millî Mücadele Dönemi'ndeki Osmanlı Devleti'nin zorlu toplumsal şartlarından bahsedilmektedir. Ancak çok zor siyasal ve ekonomik şartlar altında bulunsada devlet, gündelik toplumsal hayatın devam ettiği gerçeğine ve devletin devamlılığı esasına göre hareket ederek bir kentteki bina tamirini dahi nazarı dikkate almıştır.

3. Tokat Hükümet Konağı'nın Mimari Özellikleri

Yapının plan ve mimari özelliklerini aydınlatacak kaynaklar, Osmanlı arşivinde yer alan çizimler ve eserin 1980'lere kadar ayakta kaldığını gösteren yakın tarihli fotoğraflardır. Yapının 1983 yılında yıkıldığı, yerine günümüzde halen aynı maksatla kullanılan Tokat defterdarlık binasının inşa edildiği bilinmektedir. Ancak hükümet konağının yıkılmasına dair yeterli kaynak malzemesinin olmaması ve yerine yapılan binanın inşa sürecinin de konumuzun dışında kalması münasebetiyle çalışmamızın bu kısmının sığ kaldığı kabul edilebilir.

Tokat Hükümet Konağı'nın ilk yapı planından tek bir bina şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. İlk planından ve keşif belgesinden, resmi dairelere mahsus 20 odadan ve ortak kullanım alanlarından müteşekkil olacağı anlaşılan yapı kare planlı olarak tasarlanmıştır. Oval bir hol etrafına odalar ve çeşitli hizmet birimlerinin yerleştirildiği görülmektedir. Yapı iki katlı olarak kurgulanmıştır. Yapı planı üzerinde bir ölçek bulunmadığı gibi çizildiği tarihe ilişkin bir ibare de yer almamaktadır. Bu sebeple yazışma tarihlerine yakın tarihlerde planının da çizilmiş olabileceği varsayımı ile yapı planının çizim tarihinin 1870 yılı sonları olduğu tahmin edilmektedir.

Yapının giriş cephesi batı yönünde olup giriş dışa taşkın şekilde yapılmıştır. İki duvara gömülü diğer ikisi de bağımsız dört taşıyıcı tarafından taşınan ve üst kat ile irtibatlı tarafı balkon olarak kullanılan dışa taşkın bu giriş kısmı ile girişin önemsendiği anlaşılmaktadır. Giriş bu haliyle öne ve yanlara açılmaktadır. Girişin her iki yanında bulunan kanatları simetrik ve aksiyaldir. Balkon düzenlemesinin üzeri üçgen alınlıkla tamamlanmıştır. Bu üçgen alınlık kısmının tam ortasında bir rozet yer almaktadır. Yapının üzerinin kiremitle kapatılmış olduğu onarımına ait bir keşif belgesinden ve fotoğraflarından da anlaşılmaktadır (BOA. ML. EEM. 1329/3.3). Konağın inşasında taş, kum, kireç, tuğla, kiremit ve ağaç malzemeler yoğun olarak kullanılmıştır.

Tokat Hükümet Konağı'nın inşa edileceği mekân, 19. yüzyıl sonlarında kentin merkezi sayılabilecek bir konumda yer alacak şekilde seçilmiştir. Fotoğraflarından anlaşıldığına göre, yapı neoklasik cephe düzenlemeli, simetrik ve aksiyal bir kurguya sahiptir. Cephe tasarımı yönüyle Ankara Belediye Binası ile benzerlik gösteren yapı (Kolay, 2018, s. 244), eyvan şeklinde açılan giriş kemeri ve bu kemerin üzerinde bulunan kapalı balkon düzenlemesi ile de Ergani Hükümet Konağı ile benzerlik göstermektedir (Çetin, 2021, s. 160). Diğer taraftan giriş cephesinin üçgen alınlıklı çatı tasarımı 1891'de inşa edilen İzmir Hükümet Konağı ve 1906'da inşa edilen Muğla Hükümet Konağı ile benzer özellikler taşımaktadır (Çetin, 2021, s. 159). Bahsi geçen yapıların da Tokat Hükümet Konağı gibi 19. yüzyıl sonlarında inşa edildikleri dikkate alındığında, kamu binalarının ortak bir standardı yakalama adına benzer üslupla inşa edilmiş olabilecekleri ihtimal dâhilindedir.

Sonuç

Bu çalışmada, günümüze ulaşmamış olan Tokat'ın ilk müstakil hükümet konağının Osmanlı dönemindeki inşa süreci ve muhtelif tarihlerde geçirmiş olduğu tamiratlarla dair bilgiler arşiv verilerine dayanarak ortaya çıkarılmıştır. Hükümet Konağı'na ait ilk yapı planı ile daha sonraki dönemlere ait tamirat süreci ve bazı fotoğrafları ilk defa temin edilmiştir.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı kentlerinde müstakil bir kamu idare binası ya da mahkeme binası inşa edilmesi geleneği mevcut değildir. Kente tayin edilen idarecinin ikametine tahsis edilmiş olan konak aynı zamanda devlet işlerinin de yürütüldüğü mekânlar olmuştur. Kadıların ikâmet ettikleri bina da mahkeme binası olarak kullanılmıştır. Tanzimat döneminde modern kent düzenlemeleri bağlamında *hükümet meydanı* denilen alanlar oluşturma anlayışı başlamıştır. Bu meydanın en önemli yapısı şüphesiz ki hükümet konakları olmuştur.

Tanzimat'tan sonra ihtiyaç duyulan kamu idare binalarının inşa edilmesi sürecinde Tokat'ta da 1870 yılı sonlarında Behzat Deresi doğusunda, günümüzde Tokat defterdarlık binası olarak kullanılan yerde bir hükümet konağı yapımına başlanmıştır. 20 resmi dairenin çalışma odalarından müteşekkil, iki katlı, kare planlı kârgir hükümet konağı 1902 yılı sonunda hizmete girmiştir. Hükümet konağı müştemilatını teşkil eden diğer resmi binalarının da uzun bir süreç içerisinde inşasıyla Tokat Hükümet Konağı ve müştemilatı 1908'de tamamlanmıştır. 1908'de Tokat'ta meydana gelen büyük sel felâketinde çok sayıda kamu idare binası gibi Tokat Hükümet Konağı da büyük hasar görmüştür. Hükümet konağı ve ek binaları gibi 1902 yılında inşa edilmiş olan Tokat saat kulesi de sel felâketinden sonra onarım görmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde de Tokat vilayet konağı olarak uzun yıllar topluma hizmet etmiş olan yapı 1983 yılında yıkıldığından günümüze ulaşamamıştır. Tokat Hükümet Konağı'nın inşası ve tamirâtı sürecinde Osmanlı taşrası ile merkezi

idare arasında ve nezaretler arasında cereyan eden resmi münasebetlerden ulaşılan netice, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı merkez idaresinin ciddi mali güçlüklerle mücadele ettiğidir.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %40
2. Yazar/Second author %40
3. Yazar/Third author %20

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemî

BOA. DH. MKT. 1397/68.1; BOA. DH. MKT. 1421.43.1; BOA. DH. MKT. 1424.71.1; BOA. DH. MKT. 1494.117.1; BOA. DH. MKT. 1687.96.1; BOA. DH. MKT. 1698.19.1; BOA. DH. MKT. 1759.48.1; BOA. DH. MKT. 2026/128.1; BOA. DH. MKT. 2055/76.1; BOA. DH. MKT. 2769.1.1.

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı

BOA. DH. MB. HPS. 21/77-1; BOA. DH. MB. HPS. 62/1.

İrade-i Askeriye Evrakı

BOA. İ. AS. 25/41-1; 25/41-2.

İrade Dâhiliye Evrakı

BOA. İ. DH. 1299/5-1.

Maliye Nezareti Evrak-ı Emiriye Müdüriyeti

BOA. ML. EEM. 1232.17.1.1, 2, 3; BOA. ML. EEM. 1291.21.1.1; BOA. ML. EEM. 1322.38.3.1-2; BOA. ML. EEM. 1329/3, 4, 6, 8, 9, 11; BOA. ML. EEM. 1330/1-4; 31-2, 3; BOA. ML. EEM. 820/5-2, 3.

Meclis-i Vükela Mazbataları

BOA. MV. 71/81-1

Şûra-yı Devlet Evrakı

BOA. İ. ŞD. 15/6883-1, 2, 3; BOA. ŞD. 1782A/44-3, 44-4, 44-5, 44-6, 58-2; BOA. ŞD. 1783/69-1; BOA. ŞD. 1791/13-6, 13-8, 13-10, 13-11, 13-12, 13-14, 13-15.

2. Araştırma-İnceleme Eserler

Açıkel, A. ve Sağır A. (2005). *Osmanlı döneminde Tokat merkez vakıfları vakfiyeler-1*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Matbaası.

Açıkel, A. (2003). Tanzimat döneminde Tokat kazasının idari ve nüfus yapısındaki değişiklikler (1839-1880). *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 253-265.

Afyoncu, E. (1994). Defterhâne. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 9, ss. 100-104). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Afyoncu, E. (2009, 13 Eylül). İstanbul'un 469 yıllık Osmanlı döneminde son yıllardaki kadar sel olmadı. *Bugün Gazetesi*.

Aktaş, E. (2009). *XIX. yüzyılın son çeyreğinde Tokat sancağı*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aktaş, E. (2021). 19. yüzyılın sonunda Tokat sancağı, *Mavi Atlas*, 9(1), 98-110.

Akyıldız, A. (2010). Şûrâ-yı devlet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 39, ss. 236-239). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Avcı, Y. (2017). *Osmanlı Hükümet Konakları: Tanzimat Döneminde kent mekânında devletin erki ve temsili*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Beşirli, M. (2004). Tokat bakır kalhânesi'nde tasfiye ve İstanbul'a sevkıyat (1793-1840). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX (1), 9-39.

- Beşirli, M. (2005a). *Orta Karadeniz kentleri-1: Tokat (1771-1853)*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları.
- Beşirli, M. (2005b). Tokat voyvodalığı (1774-1842). *Belleten*, 69(254), 161-216.
- Bilirli, T. (2019). Son dönem Osmanlı taşra hapishaneleri: Tokat hapishanesi örneği, *History Studies*, 11(3), 891-913.
- Bir asırda Tokat*, (2000). Tokat Belediyesi Kültür Hizmeti. Çözüm Ajans.
- Cinlioğlu, H. T. (1973). *Osmanlılar zamanında Tokat*. Tokat Matbaası.
- Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. TTK. Basımevi.
- Çavdar, N. (2021). Tanzimat dönemi muhassıllık meclislerinin Osmanlı demokrasi tecrübesindeki yeri ve Tokat muhassıllığı örneği. *TBMM'nin açılışının 101. yıl dönümünde Türk demokrasi tarihi yazıları*. Ed. İsmet Türkmen vd., Berikan Yayınevi, 145-179.
- Çetin, Y. (2021). II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) imar faaliyetleri ışığında Kocaeli/Akhisar-ı Geyve (Pamukova) hükûmet konağı üzerine bir değerlendirme. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 140-160.
- Erkal, M. (1991). Arşın. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 3, ss. 411-413). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1994). Dellâl. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 9, ss. 145-146).
- Hanılçe, M. (2017). Osmanlı taşrasına telgraf hattı çekilmesinde yaşanan zorluklar: Niksar-Erbaa-Tokat telgraf hattı örneği, *History Studies*, 9(4), 63-99.
- İlgazi, A. (2000). Tokat'ın vilayet oluşuna dair bir belge. *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, 15, 16-17.
- İnalçık, H. (1964). Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri. *Belleten*, XVIII (112), 623-690.
- Karpat, K. H. (2006). *Osmanlı'da değişim, modernleşme ve uluslaşma*. (Dilek Özdemir, Çev.), İmge Kitabevi.
- Kılıç, S. (2005). 1864 vilayet nizamnamesinin Tuna vilayetinde uygulanması ve Mithat Paşa. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 99-111.
- Kolay, E. (2018). Kaybolan bir mimari miras: Ankara belediye dairesi. *Journal of Ankara Studies*, 6(2), 237-248. 10.5505/jas.2018.29981
- Mercan, M. (2002). Tokat'ın mutasarrıflık oluşuna dair bir belge. *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, 17, 5-13.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat devrinde Osmanlı mahallî idareleri (1840-1880)*. TTK. Basımevi.
- Özvar, E. (1998). XVII. yüzyılda Osmanlı taşra maliyesinde değişim: Rum hazine defterdarlığından Tokat voyvodalığına geçiş. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztunç, H. B. (2012). Tokat'ta büyük sel (1908). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (4), ss. 179-203.
- Reyhan, C. (2019). 1864-1871 vilayet nizamnamelerinde idare meclisleri: Osmanlı taşrasında bir örnek yönetim modelinin kuruluş sorunu. *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Ed. Erkan Tural-Selim Çapar, TİAV. Yayınları, 51-69.
- Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas*, 1325 (1907).

Yazıcı, N. (2008). Trabzon örneğinde tanzimat'tan cumhuriyet'e hükümet konağı binaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 943-959.

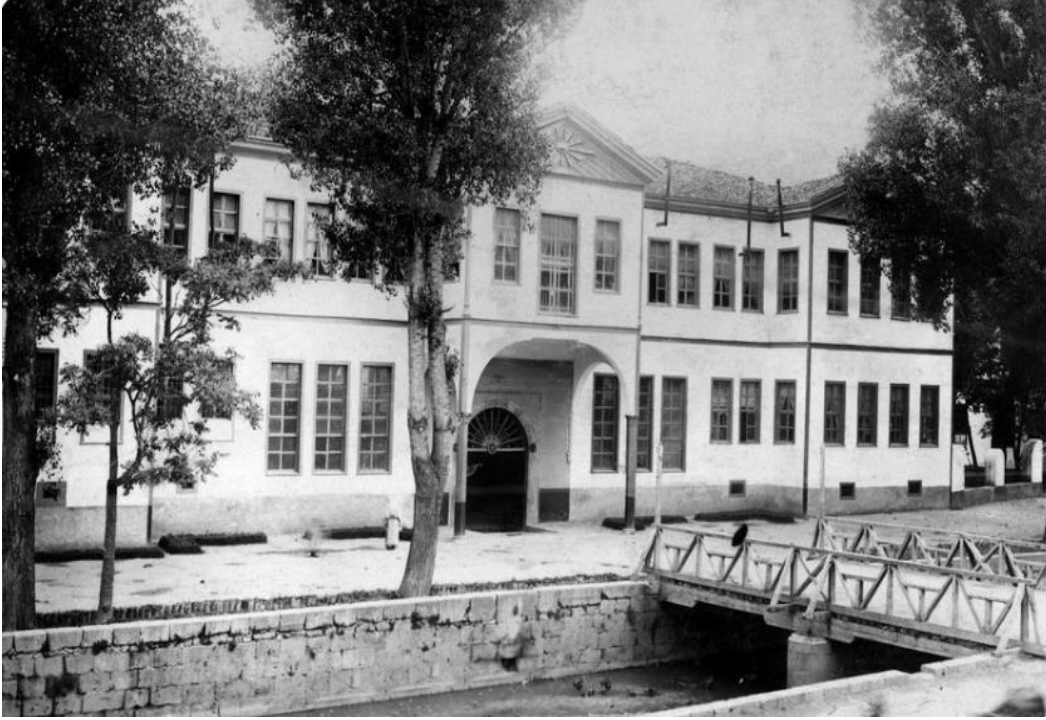
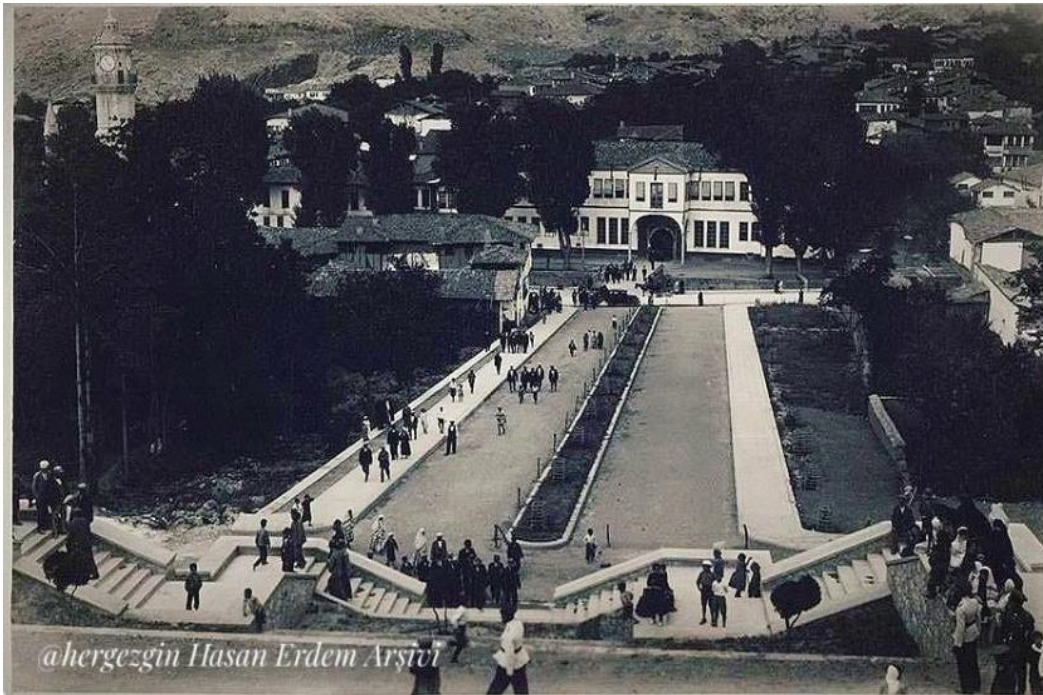
Yazıcı, N. (2010). Amasya'daki hükümet konağı binaları. *Sanat Dergisi*, 18, 91-105.

2. Web. Kaynakları

<http://lugatim.com>

<https://twitter.com/hergezgin/status/809089030419791872>.

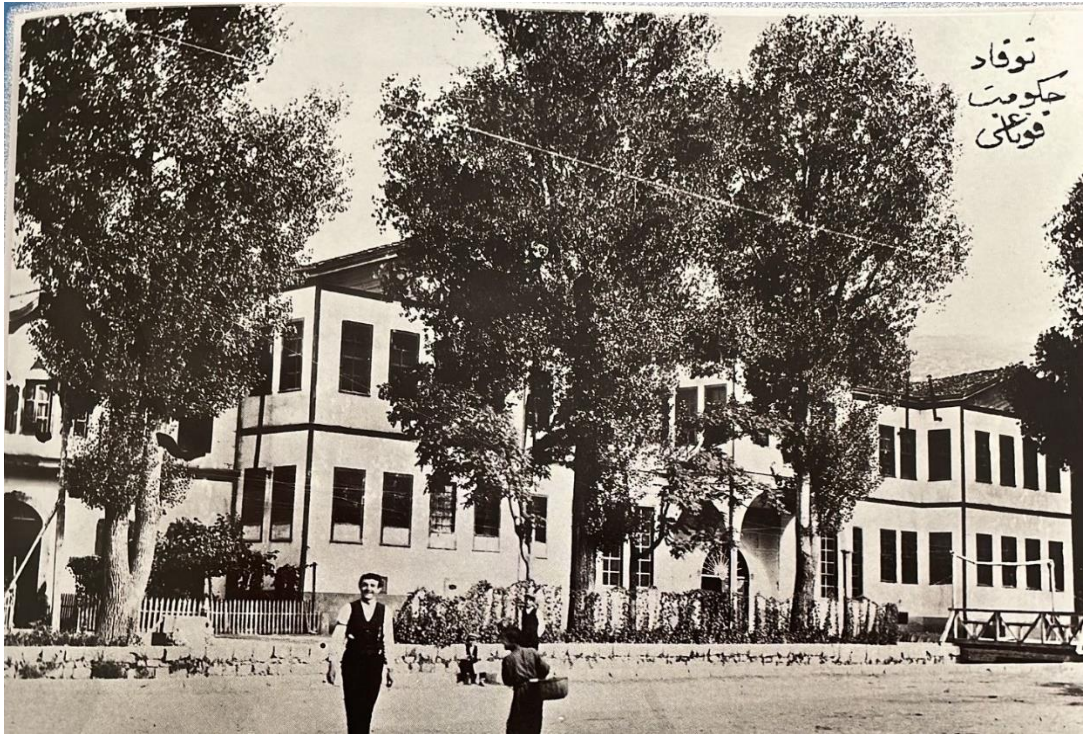
<https://twitter.com/tokatvaliligi/status/807190394706558976?lang=bg>

EKLER**Ek-1:** Tokat Hükümet Konağı'nın Batı Cephesi**Kaynak:** <https://twitter.com/hergezgin/status/809089030419791872>**Ek-2:** Tokat Hükümet Konağı'nın Genel Görünümü.**Kaynak:** <https://twitter.com/hergezgin/status/1269617136198131713>.

Ek-3: Tokat Hükümet Konağı, Vilayet, Adliye, Jandarma Binaları. (1940'lı Yıllar).

Kaynak: <https://twitter.com/tokatvaliligi/status/807190394706558976?lang=bg>

Ek-4: Tokat Hükümet Konağı, Adliye ve Jandarma Binaları.

Kaynak: *Bir Asırda Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Hizmeti, Çözüm Ajans, 2000, s. 131.